

If Only Trees Could Talk

ยางนา

ถนนเชียงใหม่-ลำพูน อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

Trees are sanctuaries. Whoever knows how to speak to them, whoever knows how to listen to them, can learn the truth. They do not preach learning and precepts, they preach, undeterred by particulars, the ancient law of life.

Hermann Hesse

หนึ่งในความสามารถของสิ่งมีชีวิตคือการสื่อสาร ทั้งมนุษย์และสัตว์ต่างมีภาษาในการสื่อสารที่แตกต่างกัน และแม้จะพูดภาษาใดไม่ได้เลย อย่างน้อยวิธีสื่อสารขั้นพื้นฐานที่สุดก็คือส่งเสียงอะไรสักอย่างออกมา ทว่าแม้แต่การสื่อสารขั้นพื้นฐานที่สุดนี้ต้นไม้ก็ยังทำไม่ได้ มันได้แต่ยืนสงบนิ่งเงียบอยู่เช่นนั้นวันมาดปี จึงไม่ใช่เรื่องน่าแปลกใจนักที่ในเหตุการณ์หลายต่อหลายครั้งในประวัติศาสตร์ มนุษย์มักลืมไปว่าต้นไม้เป็นสิ่งมีชีวิต

กลุ่มต้นยางนาสูงใหญ่อยู่มากกว่าร้อยปีขึ้นตระหง่านบนสองฝั่งซ้าย-ขวาของถนนสายเชียงใหม่-ลำพูน เป็นระยะทางประมาณสิบกิโลเมตร จากรอยต่อจังหวัดลำพูนในอำเภอสารภีมุ่งสู่ตัวเมืองเชียงใหม่ วันนั้นพวกมันเคืองมรดกแสนพิเศษซึ่งหาไม่ได้จากถนนสายใด ทว่าวันวานไม่ได้เป็นเช่นนั้นเลย

นับตั้งแต่วันหยั่งราก แดกใบ เขยิบลำต้นขึ้นฟ้า จนใหญ่โตสง่างามและสร้างความร่มรื่นดังในปัจจุบัน ยางนาเหล่านี้กระทบกระทั่งกับความเปลี่ยนแปลงและแรงกดดันจากกิจกรรมของมนุษย์มากกว่าไม้ยืนต้นอื่นๆ ซึ่งเติบโตในป่าหรือพื้นที่อนุรักษ์ มันทำให้สมาชิกบางส่วนเริ่มอ่อนล้า อึกกว่าครึ่งก็ตายจากไปแล้ว

หากยางนาเหล่านี้พูดได้และให้มันเล่าเรื่องราวชีวิตที่ผ่านมา ไม่น่าแปลกใจนักว่าจะเป็นสิ่งที่มนุษย์อยากฟัง

If Only Trees Could Talk

ปัจจุบันถนนเส้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 106 แต่หากย้อนกลับไปในสมัยพญามังราย มันก็เป็นเพียงเส้นทางสัญจรเล็กๆ โข่เดียวแนวแม่น้ำปิงระหว่างลำน้ำกกกับหริภุญชัย ซึ่งได้รับการปรับปรุงและขยายความกว้างเป็นทางเกวียนตั้งแต่เจ็ดสะพานบริสุทธิเมืองลำพูนเมื่อปี 2438 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การปรากฏของหัวแถวต้นยางนานั้นไม่มีบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรชัดเจน บางแหล่งข้อมูลระบุว่าเริ่มปลูกตั้งแต่ปี 2425 ในสมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 7 ขณะที่เอกสารชิ้นหนึ่งจากข้าหลวงประจำนครเชียงใหม่ถึงกระทรวงมหาดไทยระบุว่า สร้างถนนเสร็จเมื่อ 7 พฤษภาคม ร.ศ. 119 (พ.ศ. 2443) โดยดำเนินการปลูกต้นยางบ้างแล้วและกำลังปลูกต่อไป

บางเอกสารก็ให้ข้อมูลว่า พระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ ข้าหลวงสิทธิขาดมณฑลพายัพระหว่างปี 2445-2458 เป็นผู้นำต้นยางมาปลูกตามนโยบายพัฒนาคลองและถนนหนทาง โดยในปี 2454 ราชการแจกจ่ายต้นยางและต้นขี้เหล็กให้ราษฎรช่วยกันปลูกสองข้างทางในเขตจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน กลายเป็นเอกลักษณ์ที่ทำให้บางคนเรียกขานว่า 'ถนนสายต้นยาง-ขี้เหล็ก'

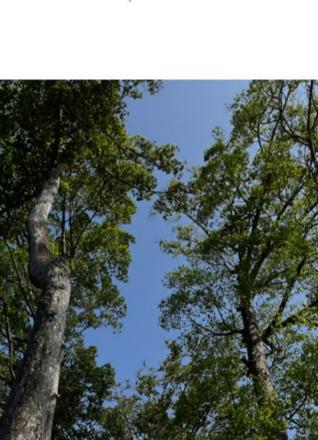
อย่างไรก็ตาม ยางนาทั้งหมดเกือบสองพันต้นเมื่อแรกปลูกล้วนเจริญเติบโตด้วยดี เช่นเดียวกับความเจริญของถนนสายเล็กๆ ที่วิวัฒนาการก้าวขึ้นเรื่อยๆ ในฐานะเส้นทางเชื่อมการติดต่อค้าขายระหว่างสองจังหวัด แต่หลังจากปี 2500 เป็นต้นมาการดำเนินงานแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติส่งเสริมกระเพื่อมความเปลี่ยนแปลงถึงต้นไม้มากขึ้นเรื่อยๆ

สารพันสิ่งปลูกสร้าง อาทิ บ้านจัดสรร อาคารพาณิชย์ ร้านค้า ฯลฯ พากันผุดขึ้นสองฝั่งในระยะประชิดแนบถนน นำมาซึ่งการตัดโค่นยางนาจำนวนมากเพื่อหลีกทางโครงการขยายเมืองและก่อสร้างทางเดินเท้า ซึ่งเมื่อประโยชน์ด้านจราจรและอำนวยความสะดวกในการประกอบธุรกิจพาณิชย์ ส่วนสมาชิกยางนาที่ยังรอดชีวิตก็ล้วนบอบช้ำจากการโดนตัดระบบรากบางส่วนและการเหยียดหยมหรือคอนกรีตปิดทับหน้าดินรอบโคนต้น

เมื่อลงมือสำรวจและตรวจสอบสุขภาพยางนาอย่างจริงจังก็พบความโหดร้ายที่ชวนให้หดหู่มากมาย ต้นยางจำนวนมากที่ค่อยๆ ยืนต้นตายเป็นผลมาจากโดนเจาะลำต้นแล้วหยอดหรือใส่สารเคมีที่เป็นพิษเข้าไป หลายต้นโดนราดน้ำร้อนที่โคนต้นเป็นประจำปีเป็นทศวรรษจนมีผู้เจตนาปลิดชีพต้นไม้อายุเกินร้อยปีเพียงเพราะกังวลว่ากิ่งขนาดใหญ่ของยางนาจะร่วงหล่นหรือลำต้นจะโค่นล้มทับสิ่งปลูกสร้างหรือทรัพย์สินเสียหาย พวกเขาไม่สามารถตัดโค่นได้ทันทีเนื่องจากมีกฎหมายห้ามไว้ จึงต้องใช้วิธี 'ลอบฆ่า' ที่ไม่เอิกเกริกขานกันใบ เมื่อฆ่าได้แล้วค่อยไปแจ้งความรายงานข่าวพบต้นไม้อายุเป็นซากไปแล้ว จากนั้นจึงให้เทศบาล มาดำเนินการตัดโค่น

ยังไม่มีการใช้พื้นที่สาธารณะบริเวณถนนโดยมีค่าจนถึงผลกระทบต่อต้านไม่ใหญ่ เช่น การก่อไฟเผาขยะบริเวณโคนต้นยางนา รวมถึงการตอกตะปุดค้ำป้ายโฆษณา ยางนาบางต้นสะสมตะปูขึ้นสนิมไว้มากกว่า 40 ตัว จึงไม่แปลกที่งานวิจัยชิ้นหนึ่งซึ่งสำรวจยางนาจำนวน 1,107 ต้นตลอดเส้นทางสายเชียงใหม่-ลำพูน ในปี 2538 จะชี้ชัดว่า ร้อยละ 90.7 ของความเสียหายที่เกิดขึ้นกับต้นไม้ใหญ่ยักษ์นี้เป็นการทำลายโดยฝีมือมนุษย์

สถานการณ์ย่ำแย่ลงจนน่าเป็นห่วง ทำให้ในที่สุดทางการจังหวัดเชียงใหม่ก็แต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาแนวทางปรับปรุงและแก้ไขปัญหาด้านยางนาบริเวณถนนสายเชียงใหม่-ลำพูน ในปี 2546 เพื่ออนุรักษ์ยางนาควบคู่ไปกับการดูแลความปลอดภัยของผู้ขับขี่และผู้ใช้เส้นทาง

สองปีถัดมาแนวทางหลวงเชียงใหม่ที่ 2 ส่งมอบถนนและต้นยางนาให้อยู่ในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีเทศบาลนคร เชียงใหม่ เทศบาลตำบลหนองหอย เทศบาลตำบลหนองผึ้ง เทศบาลตำบลสารภีและเทศบาลตำบลยางน่อง ร่วมกันดูแล ขณะที่ภาคประชาชนก็จัดพิธีบวงสรวงต้นยางนาเพื่อสักการะและเป็นสัญลักษณ์ว่าสิ่งล้ำค่าที่ใคร่ควรถูกคุกคาม

นับจากนั้นก็กิจกรรมดูแลต้นยางนาระหว่างเทศบาลทั้งห้ากับภาคประชาชนก็ค่อยๆ ซบเซาลงไปอย่างสอดคล้อง ช่วงปี 2556-2558 เครือข่ายเชียงใหม่เขียว สวย หอม และองค์กรภาคีร่วมกันนำร่องสำรวจและตรวจสอบสุขภาพต้นยางนาในพื้นที่เทศบาลตำบลยางน่อง ภายใต้โครงการ 'เพิ่มประสิทธิภาพการอนุรักษ์ต้นไม้ใหญ่และการจัดการพื้นที่สีเขียวเมืองเก่าเชียงใหม่ตามแนวคิดนิเวศประวัติศาสตร์อย่างมีส่วนร่วม' โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสิ่งแวดล้อม โครงการนี้มุ่งเน้นการกำหนดวิธีดูแลและตัดแต่งต้นยางนาอย่างเหมาะสม รวมทั้งเผยแพร่ความรู้ปลูกฝังความเข้าใจของการอนุรักษ์อย่างสร้างสรรค์ พร้อมทั้งผลิตสายตรวจยางนากับหมอดินไม้ และฟื้นฟูระบบรากยางนาตามหลักวิชาการปีละ 120 ต้น โดยไม่ละเลยที่จะส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนด้วยการดึงเครือข่ายแนวร่วม อาสาสมัคร และชาวชุมชนจากทั้งห้าเทศบาล เข้ามาร่วมแก้ไขปัญหานี้

ตลอดระยะเวลาเกือบยี่สิบปีที่ผ่านมา การกิจดูแลต้นยางนาบนถนนคู่มือเชียงใหม่จึงได้ปรากฏความเคิบหน้าอย่างน่าใจหาย โดยภาคประชาชนที่เข้มแข็งเป็นกลไกผลักดันที่สำคัญก็ยังได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา และภาคเอกชนด้วยดี กระทั่งสามารถขับเคลื่อนอีกก้าวใหญ่ด้วยการก่อตั้ง 'สมาคมยางนา-ขี้เหล็กสยาม' ขึ้นในปี 2562 เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ประสานความร่วมมือ และจัดการกองทุนยางนา-ขี้เหล็ก ซึ่งใช้คุ้มครองชีวิตและทรัพย์สินของสมาชิกที่ได้รับความสะดวกสบายจากต้นยางนาและขี้เหล็ก

สิ่งทีพบคือยางนาทั้งหมดเหลือ 949 ต้น แบ่งเป็นกลุ่มสุขภาพค่อนข้างสมบูรณ์เพียง 159 ต้น กลุ่มป่วยปานกลาง คือมีกิ่งแห้ง กิ่งงู โทงหรือขาดผลอีก 433 ต้น และกลุ่มที่ป่วยรุนแรงเพราะรอบโคนต้นโดนปิดทับหรือลำต้นมีรากโอบรัด 357 ต้น ยางนาในสภาพวิกฤตนี้คิดเป็นสัดส่วนมากกว่า 1 ใน 3

เครือข่ายเชียงใหม่เขียว สวย หอม และองค์กรภาคีจึงดำเนินโครงการ 'การฟื้นฟูระบบรากและสร้างกรรมมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ต้นยางนาถนนสายเชียงใหม่-ลำพูน' ให้อยู่คู่ชุมชนอย่างปลอดภัย สวยงาม และยั่งยืน' ระยะเวลา 2 ปี (ปี 2561-2563) และได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสิ่งแวดล้อม โครงการนี้มุ่งเน้นการกำหนดวิธีดูแลและตัดแต่งต้นยางนาอย่างเหมาะสม รวมทั้งเผยแพร่ความรู้ปลูกฝังความเข้าใจของการอนุรักษ์อย่างสร้างสรรค์ พร้อมทั้งผลิตสายตรวจยางนากับหมอดินไม้ และฟื้นฟูระบบรากยางนาตามหลักวิชาการปีละ 120 ต้น โดยไม่ละเลยที่จะส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนด้วยการดึงเครือข่ายแนวร่วม อาสาสมัคร และชาวชุมชนจากทั้งห้าเทศบาล เข้ามาร่วมแก้ไขปัญหานี้

ตลอดระยะเวลาเกือบยี่สิบปีที่ผ่านมา การกิจดูแลต้นยางนาบนถนนคู่มือเชียงใหม่จึงได้ปรากฏความเคิบหน้าอย่างน่าใจหาย โดยภาคประชาชนที่เข้มแข็งเป็นกลไกผลักดันที่สำคัญก็ยังได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา และภาคเอกชนด้วยดี กระทั่งสามารถขับเคลื่อนอีกก้าวใหญ่ด้วยการก่อตั้ง 'สมาคมยางนา-ขี้เหล็กสยาม' ขึ้นในปี 2562 เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ประสานความร่วมมือ และจัดการกองทุนยางนา-ขี้เหล็ก ซึ่งใช้คุ้มครองชีวิตและทรัพย์สินของสมาชิกที่ได้รับความสะดวกสบายจากต้นยางนาและขี้เหล็ก

สิ่งทีพบคือยางนาทั้งหมดเหลือ 949 ต้น แบ่งเป็นกลุ่มสุขภาพค่อนข้างสมบูรณ์เพียง 159 ต้น กลุ่มป่วยปานกลาง คือมีกิ่งแห้ง กิ่งงู โทงหรือขาดผลอีก 433 ต้น และกลุ่มที่ป่วยรุนแรงเพราะรอบโคนต้นโดนปิดทับหรือลำต้นมีรากโอบรัด 357 ต้น ยางนาในสภาพวิกฤตนี้คิดเป็นสัดส่วนมากกว่า 1 ใน 3

เครือข่ายเชียงใหม่เขียว สวย หอม และองค์กรภาคีจึงดำเนินโครงการ 'การฟื้นฟูระบบรากและสร้างกรรมมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ต้นยางนาถนนสายเชียงใหม่-ลำพูน' ให้อยู่คู่ชุมชนอย่างปลอดภัย สวยงาม และยั่งยืน' ระยะเวลา 2 ปี (ปี 2561-2563) และได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสิ่งแวดล้อม โครงการนี้มุ่งเน้นการกำหนดวิธีดูแลและตัดแต่งต้นยางนาอย่างเหมาะสม รวมทั้งเผยแพร่ความรู้ปลูกฝังความเข้าใจของการอนุรักษ์อย่างสร้างสรรค์ พร้อมทั้งผลิตสายตรวจยางนากับหมอดินไม้ และฟื้นฟูระบบรากยางนาตามหลักวิชาการปีละ 120 ต้น โดยไม่ละเลยที่จะส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนด้วยการดึงเครือข่ายแนวร่วม อาสาสมัคร และชาวชุมชนจากทั้งห้าเทศบาล เข้ามาร่วมแก้ไขปัญหานี้

...เพราะต้นไม้ไม่สามารถพูดคุยกับมนุษย์ได้ มันจึงเป็นเรื่องราวอันมากมายที่อยากเล่าให้คุณฟัง

